

INDEX

IV

MUSIKAZ - De Música

52. Euskal musika	207
53. Aita Donostiaren musika laneri buruz, Aita Riezuekin hizketan	211
54. Euskal Herriko koruen heziketa tradizioaz	216
55. Kanta berri	219

IV MUSIKAZ De Música

EUSKAL MUSIKA

Euskal musikaz asko hitz egin da, zenbait parteren estudio bereziak ere bagenituen, baina musikazko historia osatu bat falta zitzaigun, historian zehar alde orotarik begitarturik, eta hau da Jose Antonio Arama Martijak oraintsu eskaini diguna. Aspaldian esperoan geuden lana eta oztopo askoren ondorean argia ikustera heldu dena. Lehendik "Lur eta gizon, Euskal Herria" liburuko lana ("Euskal musika", 179-197 orrialdeetan eta liburuaren azkenaldian zekarren bibliografia) ezagutzen duenak, behar bada, gutiagorik ez zuen espero.

"Música vasca" liburuan, gaia bere mamitik hartu du J. A. Arana Martija jaunak eta hain beharrezkoa genuen estudioa burutu du.

Herbesteetan ibili naizenean eta nere burua euskaldun bezala agertu, inork gutaz ezer adiaraztekorik bazuen, hizkuntzarekin batean musika izan da. Baina gaur arte hontaz ez genuen lan osaturik.

Arana Martijaren liburua bi parte handitan banatzen da, baina parteon aurretik aurkezpen luze bat dakar, gure musikak izan dituen prolemak eta musika berritzeaz izan daitezkenek. Lehen partea historiak hornitzen da eta bigarrena euskal musika zer den edo zertan datzanari buruzko teoriak.

Jabier Bello-Porturen gutuna darama hitzaurre gisa. Historiaren partearen gorazarreak agertzen ditu, orain arte holako bildumarik ez zela aitortuaz, sarrerako hitzak ere gogozkoak izan ditu nonbait, baina bigarren parteko teoriari buruzkoan bere zalantzak dituela dirudi. Esan nahietan gelditzen da, baina, arbuiatu gabe, hor uzten du.

Ni ez naiz sartuko bigarren parte horrekin, euskal musika zer den edo zer ez den. Hontaz nere formazioa ahula bait da. Baina liburuaren historia partea, hirutik bikoa dena, gogozkoa izan dut. Bertako berrien ugaritasuna, agertzen duen ordena eta abar, gure kulturaren historian lehen aldiz agertzen du gorputz osatu bat. Jakina, orain arte zatika eginga egoanaren bilduma bat da; baina jakituriaz antolaturik eta aburu argiz adiarazirik. Liburu atsegina eta ulerterraza. Sarrerako hitzetan egileak berak ongi dion bezala, ez da guzia biltzen duena eta ezta azken hitza duena ere, baina bai lehen oinarriak finkatuko dituena.

Dena dela, puntu guzietan ez gara ados etorriko. Unamunok, poeta baino musikoagoak ginela esaten bazuen ere, herri musika asko bere poesiari, bere kantari esker, konserbatu direla esango genduke.

Gure kulturako parterik gehienak bezala, musika ere egoera larrian aurkitzen dela adiarazten digu. Sorkundera begira desarrollatuko bada, plangintza eta irakaskintza antolatu beharrak agertzen ditu. Eta honetarako laguntza instituzioetatik behar. Hemen ere gure instituzioen

gogorik eza nabari da, gainerako arloetan bezala. Noiz lortuko herriarena dena herriari itzuliko dion politika jatorra? Honelako iritziak ateratzen ditugu Arana Martijaren sarrera hitzak irakurri ondorean.

Bere hizkuntza berezia duen herriak, bere kultura berezia du. Hizkuntza eta kultura elkarri lotuak dabilta eta gure herriak historian zehar bere kulturazko pertsonalitatea nabari du.

Historia ez ezik, historia aurrea ere agertzen digu, Isturitzeko Oxozelaia harpean Passemard-ek aurkitu zuen hezurrezko txistuaz eta Foruako Atxetan Barandiaranek aurkitu zuen turutaz. Historia aurrekoztat agertzen ditu Aste Santuan ezagutu genituen karraka edo matrakak, baina hoiek bezain zaharrak izanen ditugu Eguberrietan eta Ekainean, eguzkiaren goi-beheetan ezagutu diren kanta, jauzi eta doinuak.

Baina, usteak utzirik, historian barna aritzeaz harriturik utzi gaitu hainbeste berri eta ageri ematen dituelarik. Beste historia batean gu eskolatzen ahalegindu zirenak, Alfonso X.aren kanta eta musikazko irakaspenak ematen ahalegindu ziren, baina garai bereko Teobaldo Igoarenik ez digute erakutsi, bere musika lehentxoagokoa izanarren. Baina alperrik da hontaz jardutzea, eta gu geurea egiten ahalegindu gaitzean.

Erromaniko garaitik elizetako irudietan aurkitzen diren musikariak ere agertzen ditu. Hontaz, lehenago zerbait emana zigun Aita Donostiak bere "Música y músicos en el país vasco" liburuan. Egia esan, erromaniko artea XII. mendearan erdi aldera hasi zen irudizko edergarriak azaltzen, eta ordura arte irudirik gabekoak zirenez ilunpean itzaltzen zaigu garai horren aurrekaldea.

Erdi-aro honetan posible da Arana Martijaren musikari zerrenda zerbait gehitzea. Unkastilloko erromanikoan ere badira musikari irudiak, XII. mendekoak. Baina bibliografiako hutsune bat ere nabari zaigu eta hontaz ohar bat erantsiko nioke: Maria Carmen Lakarraren "Aportación al estudio de la pintura mural gótica en Navarra" (1974) liburuan, 28. laminan, Oliteko San Pedron herri musikari bat agertzen da *cornumasa* edo *gaita utricular* zelakoa jotzen, aingerua artzaineri Berri ona emanek agertzen zaienean. Liburu honetan, gainera, Iruñako katedraleko errefertorioan dauden heraldikazko pinturen argazki eder-rrak dakartzki, bertako musikariak argi asko agertzen dituztenak. Behar bada J. E. Uranga eta F. Iñiguez Almanech jaunen "Arte medieval navarro" (1971-1973) hiru tomoak hobeto begiratu behar lirake Erdi-Aroko musika tresnak katalogatzeko. Bestalde, J. Caro Barojak "Etnografía Histórica de Navarra" (1972) liburuaren hirugarren tomoan Etxanoko eliza erromanikoan aurkitzen diren musikari errenak dakartzki (liburuaren 264 orrialdean, 38 eta 39 irudietan agertzen dituenak), gauza

Otxagabian "El Bobo" dantza.

berezi bezala; baina liburu beraren 279/284 eta 434/437 orrialdeetan musikazko berri gehiago ematen digu.

Pizkunde garaiarekin, hamaseigarren mendetik, berri ugariagoak aurkitzen dira, polifoniaz eta organisteri buruzkoak batez ere, eta egileak zehatz zehatz jaso ditu ageriok. Joanes Antxieta eta Gonzalo M. de Bizkargi ditugu aipatuenen arteko. Lehenengoa azpeitiarra eta bigarrena azkoitiarra. XVI. mende hontan, Eibarko San Andres parrokiako ordenanzetan, 1559an, bertako elizkizunetan erabiltzen ziren musiken berri jakingarriak aurkitzen dira. Gregorio Mujikak Eibarko Monografian jaso zituen eta neronek aurtengo San Juan jaietako programan ere emana dut honen berri. Bigarren argitalpen baterako kontuan izan behar luke.

Puntu honetara heltzean, liburuaren 50. orrialdean zuzenketa bat egin beharrean naiz. 12 kantu liburuak ez dira Erdi-Arokoak, baizik 1673koak, nik egileari inoiz aipatu diodan Erdi-Aroko kodize hura, bat besterik ez da, XIII.aren azkenaldikoa edo behar bada XIV.aren lehen partekoa, lerro bakarrean idatzia eta bere berriak Boletín de la R. S. V. de

los Amigos del País-en eman nituen, XXVI (1970) urtean 490garren orrialdean.

Danbolin edo txistu eta dantzak, herrietako agirien lehen liburuetan aurkitzen dira, baina egileak ongi dion bezala, herriz herri guziak bildu beharra dugu. Neronek ere aurkitu nuen Elgetako diru-kontu liburu zaharrean, 1566an, danbolinteroak (txistularia noski) nola ordaindu zen eta 1600ean dantzariak eta danbolinteroak nola ordaindu ziren (ikus *Elgueta* monografiaren 58 eta 121 orrialdeetan).

Barrokoa zabaltasunez agertzen zaigu, eta Ilustrazioko eragina nabarmen. Erromantiko garaiarekin (Iztueta lekuko) herri musika baliatzen da. Fenomenu hau Europa guzikoa da noski. Honegatik, abertzaletasunaren hasierak dira. Abertzaletasuna ez bai dator foruen galeratik eta S. Aranaren irakaskuntzatik bakarrik, behar bada hauek zer ikusirik handiena izan bazuten ere. "Música vasca"ren egileak ere argi erakusien digunez, erromantikoen eraginetik edo mugimendutik hasten dela esango genuke, beste erantsiak lagungarri izan badira ere.

Barroko garaitik honerat musikaririk aipagarrienen zerrendak ere ematen dizkigu. Liburu aberatsa eta oso balioskoa gure herriaren kultura ezagutzeko. Gainerakoan, ez naiz nor euskal musikaren iritziak bere barnetik emateko eta liburuaren bigarren parteaz ez dut ezer esatekorik. Hala ere, egilearen zentzuzko aburuak, beren parterik gehiengan ontzat hartzekoak direla esango genuke.

La obra de José Antonio Arana Martija constituye un corpus general de nuestra historia musical. "Música vasca", como bien dice el autor en su introducción, no pretende ni puede ser definitivo. El ha reunido los materiales desperdigados en estudios parciales y debidamente seleccionados y ordenados, con muy buen criterio, ha sabido mostrarnos en un interesante volumen.

La obra lleva una carta-prólogo de Javier Bello-Portu y una introducción del propio autor. La primera parte trata sobre la historia de la música vasca, que constituye las dos terceras partes del libro; más una segunda parte sobre conceptos teóricos en torno a ¿qué es la música vasca?

Aparte de los instrumentos musicales del paleolítico, la iconografía medieval nos aporta interesantes referencias musicales. Con el Renacimiento empieza prácticamente la documentación escrita y desde entonces

abundan los datos y las noticias. Pero como bien dice Bello-Portu, donde habrá que distinguir entre lo auténtico y el accidente.

En mi exposición hago un comentario general de divulgación de la obra, que bien merecida se la tiene y aprovecho para anotar algunas fuentes donde se debería hurgar para la ampliación de datos.

Desde ahora, el libro de Arana Martija será imprescindible para todo tipo de estudios musicales, e incluso culturales, del país.

1976-VI-28.

AITA DONOSTIAREN MUSIKA LANERI BURUZ, AITA RIEZUKIN HIZKETAN

Hamar urte igaro dira Aita Donostiaren *Obras Musicales*-en lehen tomoa argitaratu zenetik. Une beretik interesatu nintzen lan hoietaz eta ordutikoak ditut A. Jorge de Riezu-rekingo har-emanak. Baztan aldera noanean, gutxitan huts egiten dut bera bisitatzetik. Atsegingarri zaizkit elkar-hizketak langile azkar honekin, eta beti jasotzen dut gauza jakingarririk. Musikatik aparte ere, euskal kultura orokorra barnetik ezagutzen duen gizona dugu Aita Jorge.

A. Donostia hil zen urte berean, 1956an, A. Riezuk biografia labur bat argitaratu zuen. Bertatik ikus genezakeanez, Aita Donostia, mende honen lehen parteko euskal kulturaren pizkunde mugimentuari zeharo loturik zegoala; mugimendu honen eragilerik bizkorrenetakoak musika-lariak izan zirenez gero.

Azken agerraldian galdera hauek egin nizkion:

—Zure liburuxka hartatik dakit A. Donostia zenaren adiskide mina zinela. Zer duzu bere oroitzapenik onena?

—Bere oroitzarik hoberena, ez dut holako edo halako gertakaria edo izatea, ez; baizik A. Donostia, bere pertsonaren izate guztia zen aldetik. Adiskide minak ginen, hori bai. Elkar ongi konprenitzetik zetorren adiskidetasun hori. Elkar lagundu ginen, eta nik beragandik asko ikasi behar izan nuen; berak nigandik baino gehiago, noski. Oroitzarik onenetakoak, hemengo egotaldiak izango dira. Aspaldikoa da hau. Gogoratzen naiz bere gisara antolaturik zuen "Estudio" hartaz, baratze bazterrean, uso eta untxi artean. Han igaran genituen gure ordu librerik gehienak. Libreak? —nolabait deitzeko gure estudio orduak—. Goizeko bostak laurden gutxiagotan jaikitzen ginen, eta irakaskintza lanak bukatu ondoan, pianuz zerbait jotzeko eskaintza egiten zidan. Nik, bere

Preludioak eskatuko nizkion, baina bere buruaren handi-nahirik ez zuen gogoko eta biontzat hain atsegingarri ziren Chopin-en Gauezkoak, Schubert-en Improptu, edo erromantikuen garaiko beste zerbait.

—*Noiz eta zergatik erabaki zenuen bere lan guziaz argitaratzea?*

—Aita Donostiak asmo asko eta handiak zituen, hortarako gogorik ere ez zitzaion falta, baina buruko tumor gaizto batek uste baino lehen eramane zuen. Nik, maiz esaten nion: “Kanzioneroa, Kanzioneroa!”. Baina bere erantzuna: “Denbora dut, adinez heltzen den lana danez gero, eta laster etorriko da”. 1955eko urtearen lehen parteko egun batean etorri zitzaidan, esanez: “Berri on bat: Gaur hasi dut Kanzioneroa”. “Ba, —erantzun nion— konta zazu eskaini nizun laguntzarekin”. Egun gutxira Barcelona-ra joan beharra sortu zitzaion. Udaran itzuli zen, baina alde batetik lanik anitz zuen eta bestetik udara partean ez zitzaion laket. Udazkenean, handik eta hemendik zituen deieri erantzunez, zenbait tokitan hitzaldiak ematen hasi zen. 1956ko urtarrilean, bere 70 urte betetzearen aurreko egunean hain zuzen, heriotzara eramango zuen gaitzaren lehen ezbeharra izan zuen. Urtearen lehen partean, oraindik oroitzen naiz, hiru hitzaldi eman zituela. Nork esango zuen, bere bizitzako azken hitzaldiak? Gasteizen, Donostian eta Bilbon. Hirugarrena martxoan. Handik egun gutxi barru geixotu zen eta abuztuaren 30ean hil. Hemen gelditu ziren bere lanak. Horiekin zerbait egin behar zen. Sacro-Musical aldizkarian motete batzuk eta Erviti-nean kanta batzuk argitaratu nituen, baina hori ez zen aski. Beste inor ez zen arduratzen eta, direla hamabirenbat urte, nere lepora hartu nuen lanen argitaratzea. Aita Probintzialari nere gogoaz agertu nionean, beldurtu zen, bide erdian porrot eginik edo geldituko ote nintzen. Luzaro pentsatua nuela, nere zalantzak izan nituela, eta abar, adierazi nion. Eta, aurrera. Lehenengoz diruaren larritasunak izan nituen, baina laster konturatu nintzen holako ekintza baterako dirua bera baino lehenagokoak zirela burua eta bihotza.

—*Zelan duzu gaurko egoera? Nahikoa laguntza ba ote duzu?*

—Lehen tomoa: *Navidad*, 1.000 alekoa egin nuen eta poliki-poliki agortzera heldu zen. Orain, berriz argitaratu beharra izan dut. Eleiz-musikak eta bestelakoak tarteka-marteka eman nahi izan ditut, eta honegatik ez doaz tomoak bere ordenan argitaratuaz. Bigarrenez VI. tomoa atera nuen, *Lili eder bat*. Eta geroztik nahi nuen argitalpenok bizkortu, baina poliki saltzen direnez, ezina zait auto-finanziatzea. Honetarako, hirurehun harpidedun gehiago beharko nituzke. Bestalde, salketak zuzenean eramane nahi ditut, salneurriak garestiago ez izateko.

—*Nola duzu argitalpenen egoera zehatza?*

—Harpideduna zeran aldetik dakizun bezala, hauek dira orain arte argitaratuak: *I-Navidad, II-Pascua, III-Jesucristo, IV-Marial, VI-Lili*

A. Donostiaren omenez eraikitako monumentua, Agiña mendian. (Lesaka. Nafarroa).

*eder bat, VII-Goizean goiz, VIII-Itsasoetan, IX-Larre gorrian eta X-Piano. Dakizun bezala, era askotakoak dira, beretarik gehienak noski herri kanta eta doinuak, hortik dute tomo batzuk kantaren izena. Denak dira A. Donostia berak koruan ahoz kantatzeko edo musikagailuz errepresentatzeko armonisatuak. Orain arteko tomo bakoitzak, bere 31 × 22 zm. neurrian, 150 orrialde inguru ditu. Sarrera labur bat, konpozizioak eta atze-hitza daramate. Atzeko hitz hauetan, biliografia, oharrak eta kanten erdal itzulpenak datoz. Argitaratu berri da X. tomoa, Pianuzko obrak ditu. Bertan datoz A. Donostiari hainbeste ospe eman zioten Preludioak. Beste tomoak baino mardulagoa ere bada (241 orrialdekoa) eta, dituen gaiegatik, harrera hobea izango duen esperantzatan nago. Ondorean, atzeraturik gelditu den *V-Santoral* argitaratuko dut, laster batean, eta beste bi tomo gelditzen zaizkit, organurako eta kamara-musikazkoak; baina hauek oraindik behar bezala antolatu gabe ditut. Hauekin bukatuko nuke *Obras Musicales* partea.*

—*Eta, besterik zer duzu?*

—Nere pentsamenduan dut Folklore lanekin jarraitzea. Behar bada musika lanak baino interesgarriagoa. Baina, hau, editorialen batekin egiteko asmoa dut. Lau partetan joango litzake, zortziren bat tomo guztira: folklore artikulua, sineskeriak, kanta zaharrak, eta abar. Lan honekin lehen mailako ikertzaile bat bezala agertuko litzaiuke A. Donostia. Baina lan hau garbira pasatzeko laguntasuna beharko nuke, eta hauen artean espezialista batzuk ere bai, zeren euskalkietatiko bilketak direnez, hauek behar duten oharrez aterako bada. Materialik gehienok Nafarroan jasoak dira, Goi-Nafarroan eta Behe-Nafarroan, Zuberoan eta Lapurdin. Gutti Gipuzkoan eta Araban eta baterez Bizkaikorik.

—*Ez da lan txikia burutu ahal izateko. Baina zure kemen gartsutik horrenbeste espero dut.*

—Hori bakarrik balitz.

—*Zer? Besterik ere bai al da?*

—Bai. Lanok bukatu ondorean A. Donostiaren biografia bat egin nahiko nuke, lehen egin nuen liburuxka hura baino handiagoa, batez ere anekdotiko aldetik dituen gaiak oinharriturik. Jainkoak honeraino lagunduko ahal dit.

Ez dira egintza txarrak Aita Riezu-renak, eginak eta asmoetakoak. Bi hitzetan oso errez eskertu dut elkar-hizketarako eman didan aukera, baina uste dut Euskal Herriak nekez eskertuko diola lan hauek aurrera ateratzen hartu dituen lanak eta arazoak. Izan ere, euskal kulturarekin zorrak kitatuko baditugu, beharrezkoa zaigu A. Donostiaren lanen argitaratzea. Batez ere euskal-musikaren kulturen gizonik garrantzikoena zaigun aldetik. Honetarako, hitz gutxi eta laguntza asko behar. "Hitzetan lander, eginetan eder", gure esatera zaharrak dion bezala eta A. Riezu ongi bete duen eran.

Hace unos 10 años, al comenzar la publicación de las *Obras Musicales* del Padre Donostia, hice mis primeros contactos con el Padre Jorge de Riezu, que dirige dicha edición. Desde entonces, cada vez que se me presenta la ocasión de visitar el hermoso valle del Baztán, procuro

OHARRA: Aipatzen diren tomo guziak argitaratuak dira. Orain, obra guzia osatzeko, XII. tomoa falta da, *De cámara* deituko dena.

llegar hasta el Colegio de Lecároz, atraído por el agradable conversar del P. Jorge, que a sus dotes musicales une profundos conocimientos de la cultura tradicional del país. Durante mi última visita le hice una serie de preguntas en forma de interviú.

El recuerdo más grato que conserva del P. Donostia no es tal o cual suceso o convivencia, sino la conducta de toda su persona en su manera de ser y de actuar. Pero especialmente recuerda con emoción aquellos años vividos tan estrechamente en el mismo Lecároz, cuando el P. Donostia tenía montado un "Estudio" a su manera en un rincón de la huerta, en la vecindad de las palomas y los conejos. Y que al final de la jornada de su profesorado sabía obsequiarle con música selecta de la época de los románticos, para entregarse a continuación a sus respectivos trabajos de estudios, al margen de las obligaciones cotidianas que comenzaban a las cinco y cuarto de la mañana.

Pero al preguntarle sobre su decisión de emprender la magna empresa de editar sus obras completas, terció, que siempre le ilusionó y en innumerables ocasiones él mismo le incitó persuasivamente. Pero el P. Donostia iba dejando para última hora, alegando que era obra de la madurez, y le sobrevino la muerte cuando él aún no la esperaba. Fallecido el maestro, después de mucho reflexionar, como no veía a nadie con ánimos de hacerlo, él tomó por su cuenta la tarea de sacar a la luz.

El primer volumen, *Navidad*, le sirvió como experiencia. Quedó convencido que para una empresa de éstas no es lo primordial el dinero, sino la cabeza y el corazón. No obstante, tuvo sus primeras dificultades y sus primeros colaboradores. De forma que las deficiencias de lo uno compensara con lo otro.

Recientemente ha distribuido el volumen décimo. De cada tomo se han hecho tiradas de 1.000 ejemplares. Ha ido alternando entre tema religioso y profano. El primer tomo ha tenido que ser reeditado. La situación le está siendo más favorable, ahora que está muy próximo a la autofinanciación. Pero aún necesita más suscriptores para desenvolverse con más holgura.

Los tomos publicados son: *I-Navidad*, *II-Pascua*, *III-Jesucristo*, *IV-Marial*, *VI-Lili eder bat*, *VII-Goizean goiz*, *VIII-Itsasoetan*, *IX-Larre gorrian* y *X-Piano*. Los temas son muy variados. La mayoría se basan en músicas populares o de autores ya popularizados, arreglados por el P. Donostia para la instrumentación y para coros. Pero algunas de las obras son de su propia creación. Cada tomo, de 31 x 22 cms. oscila entre las 150 páginas. Llevan una breve introducción y un apéndice con bibliografía, notas y versiones en castellano. El volumen *X-Piano*, es más extenso que los anteriores y en el mismo se recogen los Preludios Vascos que tanta

fama le dieron al Padre Donostia. Cree que éste tendrá mayor acogida. Le seguirá al mismo el tomo *V-Santoral*, que quedó rezagado y finalizará con los volúmenes para órgano y para música de cámara.

Pero ahí no termina toda la obra y el P. Riezu piensa continuar con las *Obras Folkloricas*. Que posiblemente lo hará a través de algún editor. En su temario: artículos y conferencias sobre folklore, recopilaciones de creencias, supersticiones, antiguos cantares, etc. con sus respectivas notas documentales. Para dicho trabajo requeriría alguna colaboración. Dicha obra situaría al P. Donostia entre los investigadores de primerísima línea y constituiría una gran riqueza para el acervo cultural vasco. En esta especialidad, su campo de acción fue sobre todo Navarra, Alta y Baja; Soule y Labourd. Poco de Guipúzcoa y de Alava y nada de Vizcaya.

De culminar la edición de toda esta obra (probablemente la obra más importante de la cultura musical vasca) él emprendería con una biografía más extensa que la que publicó en 1956, a su fallecimiento, y estaría basada principalmente en lo anecdótico.

Todo se puede esperar del tesón con que ha sabido llevar las cosas este hombre parco en palabras y largo en hechos.

1972-VII-3.

EUSKAL HERRIKO KORUEN HEZIKETA TRADIZIOAZ

Egun hauetan ospe eta harrera handia izan du Errenderiako Andra Mari Koralaren diskoak, Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintzialak hain asmo txalogarriz argitaratuak. Egunotan, baita ere, mende honen hasieratik hainbeste meritukin lanean ari den Orfeón Donostiarrak bere gorazarrea jaso du Madriden. Eta, hauek kontuan harturik, euskal koruen jatortasunari eskaini nahi diogu gaurko artikulu hau.

Koruko musikaren kultura, gainerako heziketa guziak bezala, ezta bat-batean sortzen den gauza, ihardunez urteen buruan lortzen den heldutasunezko zerbait da, eta Euskal Herriak badu hontan bere tradizio zaharra.

Tradizio hau, bi alderditatik letorke: a) Erdi-arotik Europako mendebaldean hedatu zen eliz-koruena, Aita Donostiak bere *Música y Músicos en el País Vasco* liburuaren 6garren orrialdean argi jartzen duen bezala, eta geroago M. H. Anglés-ek Nafarroako Erdi-aroko musika

estudiatzean ikustarazten digun bezala. Gainera, soinu-joleak erromaniko irudietan ere aurkitzen dira. b) Herri-musikaren tradiziotikakoa, bestalde. Baziren "eresiak" XIV eta XV. mendekoak, beren letra batzuk ezagutzen ditugu, baina hala ere, agirien bidez ezin dugu zihurtatu beren garaiko doinurik. Herri-doinurik zaharrenetakoak, agirien argira, XVII eta XVIII. mendekoak ditugu, Aita Riezu oraintsu argitaratu digun *Nafarroa-ko Euskal-kantu zaharrak* liburu bikainaren sarreran esaten digun bezala.

Beraz, gure herriko koruen heziketa tradizioa, aipatu dugun bi alderdietako etorkiz hornitua dugu. Erljiozko tradizioa argi utzi zen 1928an Gasteizen egin zen "IV Congreso Nacional de Música Sacra" zelakoan, batez ere bertan antolatu zen erakusketaren bidez. Eliza askotatik agertu ziren Erdi-aroko koru-kantuen liburuak. Herrikoa berriz, nabari ageri da Eguberri kantetan, Santa Agata, Maiak, eta abar, gure folklorean arkitzen dugunez.

Lehen batean, Europako Erdi-aroaren emaitza bezala, Akitania aldeko kutsuzko heziketa agertzen zaigu. Bai orduan eta bai geroztik, latinez kantatu ziren. Baina aspaldiko urteetan, eresi haien garaitik noski, euskarazkoak geroago eta maizago azaltzen zaizkigu. Doinu asko, esan dugunez, XVIIgarrenetik dokumentaturik ditugu, eta ezta batere harritzekoa sarri gregoriano kantuen kutsukoak ere aurkitzea. Dena dela, aspaldiko urteetatik landu da koruen heziketa Euskal Herrian eta joan zen mendean tradizio heldu batekin agertzen gara, nahiz eta XIXgarrenean italiano musikaren kutsua erantsi.

Onduen ezagutzen dudana historia gure herrikoa denez, Eibartik irtetzeke aurkitu nezake aipatzen dudana tradizio heziketa hau.

Eibarko San Andres parrokiaren agiri idatzirik zaharrenak, adibidez, XIII. mendekoak ditugu, eta eliza honetan oraindik gordetzen da XIIgarren mendeko San Pedro-ren irudi bat. Baina, horrez gainera, baten XIIIgarren mendearen azken aldeko kantu-liburu bat ere —azken gerrate inguruan galdu omen zen—. Liburu horren aztarrenak neronek jarraituak ditut eta hortaz lan bat ere argitaratu dut R. S. V. Amigos del País-en Boletinean, 1970ean. Erdi-aroko kantoral horrek korua zenaren aztarrena ematen digu. Geroztik, hamazazpigarrenera arte, agiri idatzirik hain urri dugun herri honetan, ezin izan dugu gainerako berririk aurkitu. 1603an, Joanes Abanzabalegi agertzen zaigu parrokiako koruaren zuzendari edo arduradun saritua (*chantre beneficiado*) bezala. Urte guziko meza-kantatuen liburuak, 1673koak 12 tomotan, osorik gordezen dira eta beren itxuraz asko erabiliak izan ziren.

Fray Joseph Eizaga Etxebarria eibartarra izan zen 1658an Eibarren bertan parrokiarako organua egin zuena, 1667an Arraterako beste bat

egin zuen bezala. Eta, XVIIgarren mende honetatik, nere adiskide Ramón Sarasuak ongi estudiatua duenez, etengabeko jatorria izan du koruak. 1887an sortu zen lehen Orfeoia, Gorriti nafarraren zuzendari-tzapean, gure mende honen hasieran berritua, Gisasolatarren eraginez.

Musika sortzaileak ere izan ditu Eibarrek, XVIII.ean Egiguren eta Sostoa anaiak, hirurak frantziskotarrak, eta gure mende honen hasieran Juanito Gisasola paregabea (joan zen astelenean "Hoja del Lunes" honetan "Amatiño" k artikulu bat eskaini ziona, bere heriotzaren 25 urte betetzen direlako) eta Agustin Zuluaga. Bigarren hau, Durangon sortu bazen ere, gaztetxo zala Eibarrera etorri zen eta hemen bihotz-gogoz eibartartu zen.

Baina, Juanito Gisolaren dohaina, musika sortzaileaz aparte, parrokiako organu-jotzaile, bertako koruaren zuzendari eta hainbeste entzute hartzera heldu zen Eibarko Orfeoiaren zuzendaria izatetik datza. Gure ohorerik handienak irabazi zituen.

La publicación de un hermoso disco de la Coral Andra Mari de Rentería por la Caja de Ahorros Provincial, y los últimos éxitos del Orfeón Donostiarra han despertado el interés del público por las masas corales vascas. Motivo por el que dedicamos estas líneas sobre la tradición histórica de las masas corales en el país.

Esta tradición de masas corales, a juzgar por la documentación acumulada, es antiquísima en el país, y su herencia nos viene de doble vertiente, de la música culta religiosa enraizada en el medioevo del occidente europeo y de la tradición popular desarrollada en el propio país. De la primera se poseen bastantes cantorales medievales y renacentistas, y que han sido estudiados por el P. Donostia y por M. H. Inglés. De la segunda, aunque se conozcan letras de endechas de los siglos XIV y XV, no podemos documentar las melodías más allá del siglo XVII, como afirma el Padre Riezu en la introducción a su reciente obra *Nafarroa-ko Euskal-kantu zaharrak* (Viejas canciones vascas de Navarra).

En los cantorales religiosos medievales, cuyas letras están en latín, se observan influencias aquitanas. En la tradición popular se conocen las costumbres folklóricas de los coros de Navidad, Santa Agueda, etc., y también en ella se observan manifiestamente las interferencias del canto gregoriano.

Un ejemplo de esta tradición musical es la que encuentro en mi pueblo natal de Eibar, de cuya historia me he preocupado y, desde luego,

es sin duda de las historias que mejor conozco, y es muy lógico que me base en él al pretender demostrar la cultura musical que ha podido marchar paralelamente en otros pueblos del país. Además, tocante a la música, poseo una copia de un estudio inédito de mi amigo Ramón Sarasúa, a quien presté alguna colaboración.

Contábamos con un cantoral medieval, de finales del siglo XIII, hoy desaparecido; sabemos que al comenzar el siglo XVII nuestra parroquia tenía un *chanfre beneficiado*, y en el mismo siglo fue construido el órgano por un eibarrés, así como hubo una donación de la colección de 12 tomos de cantorales en pergamino para las misas de todo el año. En el siglo XVIII surgieron compositores como Eguiguren y los hermanos Sostoa, y a finales del XIX el navarro residente en Tolosa Gorriti, organizó un orfeón en Eibar, que más tarde fue reorganizado por los Guisasaola.

1973-XII-10.

KANTA BERRI

Euskal kulturak ezer aberatsik badu, herri-literatura du aberatsenetakoa, noski. Herri-kanta zaharrak ugari ditugu, eta ugaritasun horretatik hauta genezazke edonongo herri-literaturaren gorenengo mailetan jartzeko bezalakoak.

Arrotzak, jatorrizko euskal kulturaren bilatzen dutenik bereizgarriena, musika da. Baina musikak, gehienetan, letragatik irauñ dute, edo herriak letraren interesagatik gorde du. Poesia herrikoia baina murgildu ahal izateko, euskararen jabetasuna beharrezkoa dugu, zeren euskararik ez dakitenak doinuaren dohainak jasoko dituzte baina ez dute poesian sarrerarik.

Egungo kanta berriak, gehienbat, kanta-zaharrak ditu oinharri eta eragile. Hemen ere argi ikusi genezake bat-batean ez dela ezer sortzerik, eta gaurko kanta-berri sortzaileak, munduko era berriko kantak gogoan edukizetik aparte, gure kanta zaharretatik hornitu dirala. Bestalde, protesta giroko kantetarako, gogoan eduki behar dugu aspalditik goraka etorren olerkaritza berria izan dutela iturburu. Ekintza honen muestra bezala eman nuen, urte gutxi dala, *Uhin berri* izeneko bilduma liburua. Hemen ere poeta gazte berri askoren izenak emango nituzke, baina utzi dezadan beste baterako poesia berriaren mugimendua.

Kanta zahar eta poesia berriaren emaitzetatik, munduko moda berriak ere kontuan izanik, sortu zen gaurko kanta-berri mugimendua.

Lehenengo Labegerie (1960 inguruan), gero E. Etxamendi eta "Ez dok amairu" taldea.

Talde bezala agertzean, "Ez dok amairu"koak, beren barne zituzten, erarik orokorrean, aipatu ditugun balioak, kanta-zaharrak Laboak hain ederki berriturik agerreraiz eta Lertxundi eta Lete berri sortzaile, baina kanta berriak sortze honetan ondo kontuan hartu zituzten kanta-zaharren poesia moldeak eta berdin doinuenak. Folklore jatorraren emaitza eta egungo poesiagintza berria elkar uztartu zituzten. Hauek, honetarako, beren maisu izan zuten Julian Lekuona. Oinharri hauetan bizkortu zen euskal kanta-berriaren mugimendua.

Paco Ibáñez-ek, orain urte batzuk, Espainian lehen aldiz Madrilgo Teatro de la Comedia-n kantatu zuenean, "Triunfo"n egin zituen deklarazioetan, protestako kantetan goren zeudenen arteko Raimon, Pi de la Serra, Guillermina Motta eta Xabier Lete jarri zituen ereduzat.

Lau urte bete dira Ramón Padilla-k bere liburuan kanta berria zer zen, eta bereziki protesta-kanten mugak zer ziren. Ikusten da, arte guzietan bezala, hemen ere estetika berezi batzuk badirela, espresio-bide: musika, letra eta abotsa elkarri loturik beharra.

Gaurko giroagatik, nahiz taldeka edo nahiz bakarka, kanta-berria asko ugaritu da. Bai bakarka eta bai taldeka, bada kantari bikainik, baina gehienak ez dakite doinua eta letra elkarri behar bezala lotzen. Kanta berriak, letran, ritmoa erabiltzeko duenean ere, zerbait adierazteko edo liluratzeko hitzak behar ditu, nolabaiteko sentimendua erakutsiko duena. Eta, protestako kanta ere ez da ikaragarriak esatea —edo, gutxienez ere ez hau bakarrik—, baizik hauek herriari hobeto edo bizkorrago eman ahal izateko, jantzi estetiko bat behar dute, eta bizitzaren kontestean girotutako esanak edo esan-nahiak; eta, honetan, musikak ere zer ikusi handia du.

Azken urte hauetan kanta-berrien epai-mahaietara eramanez, zenbait aldiz, letraren eritzia emateko, eta ez dut izan non hautatu handirik. Poesiaren aldetik, gehienetan ez dut aurkitu ez funtsik eta ezta kutsurik ere.

Gure poeta gazteak, frutu ugari ematen ari zaizkigun artean, ezinezkoa zaigu besapean gitarra hartzeko den nornahik bere kantak egiten hastea, sentimentuak sentimenkerietara nahastuz; gaurko poesiaren ederra bere abotsez eman beharrean. Gainera, gaurko poeten artean era guzietako gaiak gustu askotara emanak dituztelarik.

Kantariok, gaurko poetekin edo poesia ezagutzen dituzten kontseiluekin baliaturik egin behar lituzteke beren antolakizunak.

Los extranjeros, por lo general, lo que más admiran de la cultura popular vasca ha sido la música, por su variedad y por lo extraordinario de algunas piezas. Pero han sido pocos los que han reparado en la poesía que llevan muchas de estas melodías que han perdurado en el pueblo gracias al valor del contenido de la letra. Y el cancionero vasco, puede decirse, que es una de las mayores riquezas de la literatura popular.

Este cancionero ha servido de base al movimiento de la nueva canción. Los de "Ez dok amairu", como conjunto, supieron valerse del mismo, y causaron un buen impacto en el pueblo. Aunque los iniciadores de la nueva canción fueron Labeguerye y Etchamendy/

En los estilos de la nueva canción han tenido muchos seguidores, pero pocos, muy pocos, han sabido acertar en una sólida y perfecta conjugación entre música y letra. Muchos cantantes que únicamente deberían ser intérpretes, se han metido a creadores ellos mismos de música y poesía, que cuando no han plagiado parte de lo uno han maltratado los conceptos estéticos de lo otro. Yo que he sido varias veces miembro de jurados de los concursos de la nueva canción, para opinar de la letra, puedo decir que me he llevado verdaderas decepciones por la ausencia de la poesía. Y es bien triste que esto ocurra cuando disponemos de tanta riqueza en el cancionero tradicional £ en la joven poesía actual.

Es lástima que no se sepa aprovechar mejor el acervo del cancionero y la rica y variada poesía euskérica del momento, donde hay abundante material y para todos los gustos.

1972-VIII-7.

Lengua y Literatura